

Geçmişten Günümüze Yaygın Eğitimde Singer Dikiş Kursları Aracılığıyla Kadın Halk Eğitimi*

Pınar KASAPOĞLU AKYOL**

Özet

Avrupa'da yaşanan aydınlanma hareketlerinin Osmanlı Devleti'nde de gerçekleştirilmesi gerektiği inancı ile Tanzimat ve Meşrutiyet ilan edilse de, özellikle eğitim ve hukuk alanlarında gerçekleşmesi arzulanan yenilikler ancak 1923'te ilan edilen Cumhuriyet sonrasında gerçekleştirilmiştir. Yaşanan savaşlar yüzünden ülkeyi yeniden ayağa kaldırmak, ekonomik açıdan iyileştirmek, iş imkânları sağlamak, üretime geçerek kalkınmayı sağlamak, okuryazarlık oranını yükseltmek, eğitimde eşitsizliği gidermek, kadınların ikinci planda kalışını ortadan kaldırmak amaçlarıyla günlük yaşamda birçok reform uygulanmıştır. Bu reformların halka aktarılması ve eğitimin sağlanması amaçlarıyla 1932'de 14 şebirde Halkevleri açılmıştır. Halkevleri bünyesindeki şubelerde okuma yazma, müzik, resim biçki-dikiş gibi ücretsiz kurslar düzenlenmiştir. Bu süreçte, biçki-dikiş kursları Halkevleri aracılığıyla 1850'den beri adını dünyaya duyurmuş dikiş makinesi markası SINGER tarafından düzenlenmiştir. Halkevleri 1950'de kapatıldıktan sonra da bu kurslar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Halk Eğitim Merkezleri'nde devam etmektedir. Bu makalede, SINGER tarafından verilen dikiş kurslarına katılan kadınların toplumdaki yeri ve bu kursların kadınlar üzerindeki etkileri özellikle aynı aileye mensup iki farklı kuşaktaki üç kadın özelinde o döneme ait fotoğraflarla incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaygın eğitim, kadın hakları, Halkevleri Dönemi, Halk Eğitim Merkezleri, SINGER, ücretsiz dikiş kursları.

* Bu makale 15-16 Kasım 2012 tarihlerinde Roma-İtalya'da European Sociological Association (ESA) tarafından düzenlenen "Gender, Justice and Tradition" başlıklı konferansta sunulan "From Past to the Present: Women Public Education with SINGER in Turkey's Non-Formal Education System" başlıklı İngilizce sözlü bildirinin Türkçeye çevrilerek, yeniden gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.

** Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Halkbilim Bölümü.

From Past to the Present: Women Public Education with Singer in Turkey's Non-Formal Education System

Abstract

The enlightenment movements in Europe effected other countries such as Ottoman Empire. Eventhough The Tanzimât and the First Constitutional Era were proclamation, especially in the fields of education and law Could not be done until the Republic was proclaimed in 1923. Many reforms have been implemented in everyday life in order to lift the country again due to wars that have been waged, to improve the economy, to provide job opportunities, to pass through production, to increase the literacy rate, to eliminate inequality in education and to remove women from the second plan. People's Houses were opened in 14 cities in 1932 with the aim of transferring these reforms to the public and providing education. In this process, through Halkevleri sewing courses have been organized by SINGER which is a sewing machine brand that has announced its name to the world since 1850. Free courses such as reading, writing, music, painting and sewing were organized in the branch offices of the Halkevleri. Since the Halkevleri were closed in 1950, these courses continue at the Public Education Centers affiliated to the Ministry of National Education. In this article, the place of the women participating in the sewing courses given by SINGER and also the effects of these courses on women were tried to be examined with the photographs of three women from the same family but different generations.

Keywords: Public Education, women rights, Community Houses (Halkevleri) Era, Public Education Centers, SINGER, free sewing courses.

Tarihe bakıldığında 17. yüzyılda kendini gösteren “aydınlanma hareketi”, düşünce özgürlüğü gibi kavramların ortaya çıkması sonucunda, dinin ve kilisenin etkinliği azalmış, yönetimde toplumun geniş kesimleri söz sahibi olmaya başlamış ve özellikle Avrupa’yı etkileyen önemli sosyal ve politik gelişmeler meydana gelmiştir. Sanayi alanında meydana gelen teknolojik gelişmelerin yanında bilim alanındaki gelişmeler ve Fransız Devriminin özgürlükçü fikirleri ile Avrupa hızlı bir dönüşüm geçirerek oldukça baskın bir pozisyona gelmiştir. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti başta olmak üzere birçok ülkeyi de etkisi altına almıştır. Batı eğitimi almış Osmanlı aydınları tarafından özellikle eğitim ve hukuk alanlarında benzer değişikliklerin Osmanlı Devleti’nde de gerçekleştirilmesi gerektiği inancı ön plana çıkmıştır.

Osmanlı Döneminde Kadın Hakları

1839’da başlayan ve 1876’da I. Meşrutiyet’in ilanı ile sona eren Tanzimat dönemi modernleşme ve yenileşme dönemi olarak bilinen ve kelime anlamıyla doğru orantılı olarak tarihte Osmanlı Reformu olarak da anılan bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun yeniden örgütlenmesi olarak okunabilecek modern girişimlerde bulunulmuştur. Fikir ve yapı bakımından Tanzimat Fermanı 1789 Fransız İhtilalı’nın “İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi”nden esinlenerek hazırlanmıştır.

Bu süreçte kadınların ve erkeklerin tam eşitliği söz konusu olmasa da, kadınların haklarına sahip olma hareketinin başlaması açısından önem taşımaktadır. Geri planda kalmaya mahkûm edilen, sosyal hayatta ve kamusal alanda yer almasına izin

verilmeyen kadın, Tanzimat'ın bir sonucu olarak evden dışarıya çıkmaya, sosyal hayatta daha fazla görünmeye, eğitim almaya hak kazanmaya başlar. Kadınların kamusal alanda yer alması başlangıcı Tanzimat Dönemine dayanan pek çok gelişmeyle sağlanmıştır: “Bu dönemde kadınlara, kadı önünde evlenme hakkı (1845), orta ve yüksek öğrenim görme hakkı, kız çocuklara erkek çocuklarla eşit miras hakkı (1847 İrade-i Seniyye ve 1858 Arazi Kanunnamesi ile) tanınırken kadınların köle ve cariye olarak alınıp satılması yasaklandı (1856)” (Dulum, 2006: 19).

1876 Anayasasındaki “Bütün Osmanlılar kanun önünde din ve mezhepten doğan konular dışında hak ve ödevler bakımından eşittir” hükmüne istinaden, Osmanlı'da kadın ve erkeklerin eşit olduğu dile getirilmektedir. Bunun yanında Osmanlı'da hukuk kurallarının İslami kaynaklarca belirlenmesi sebebiyle kadın hakları üzerinde olumlu bir etkisi olmamakta ve bahsedilen eşitlik kâğıt üzerinde kalmaktadır. Bu anayasanın kadınlar bakımından en önemli maddesi “Bütün Osmanlılar için ilköğretim zorunludur” hükmüdür (Altınbaş, 1989: 457). Bu madde sayesinde kadınların da eğitim hakkından bahsedilmeye başlanmıştır. Sağlıklı bir gençliğin ve ulusun iyi eğitilmiş annelerin yardımı ve rehberliği ile yetiştirilebileceği, kadına yapılan yatırımın aslında geleceğe yapılan bir yatırım olduğu, erkek eğitimi yanında kadın eğitimine önem verilmesi gerektiği Osmanlı aydınları tarafından dile getirilmiştir. Sadece büyük kentlerle sınırlı kalınsa da kadın eğitimi, devletin genel eğitiminde yer almaya başlamış ve 1858'de Kız Rüştüleri açılmıştır (Tuncer, 1989: 166).

Kadınların eğitilmesine, toplumsallaşmasına ve dış dünyayla bağlantılarının oluşmasına yönelik entelektüel adımların atıldığı süreç Tanzimat ile başlasa da, asıl reformlar Türkiye Cumhuriyetinin ilanından sonra şekillenmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde Türk kadını hukuksal, siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda daha önce sahip olmadığı haklarına kavuşmuştur (Yaraman, 2001: 23).

Cumhuriyetin İlanı ve Kadın Hakları

Türkiye Cumhuriyeti, modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tarafından 29 Ekim 1923'te ilan edilmiştir. Bu tarihe kadar yaşanan savaşlar yüzünden çok sayıda can ve toprak kaybından dolayı ülkeyi yeniden ayağa kaldırmak, ekonomik açıdan iyileştirmek, iş imkânları sağlamak, üretime geçerek kalkınmayı sağlamak temel amaçlar arasında sayılmıştır. Bunları gerçekleştirebilmek adına da eğitime önem verilmesi gerekliliği kendini göstermiştir. Ülkedeki okuryazarlık oranının düşük olması, eğitimde eşitsizliğin olması, kadınların ikinci planla kalması sebepleriyle günlük yaşamda birçok reform tasarlanmış ve uygulanmıştır. Kısaca denilebilir ki, “Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim politikaları üretim ve ekonomik gelişme sürecinin gereksinimlerine her zaman duyarlı, öncelikle de Cumhuriyet ideolojisinin yaygınlaştırılıp geliştirilmesi yönünde kararlı amaçlara yönelik çeşitli önlem ve etkinlikleri içerir” (Kapluhan, 2012: 179).

31 Ocak 1923'te Atatürk İzmir'de halkla yaptığı konuşmasında kadınların yeni Türk toplumundaki yerine dair düşüncelerini ve ileriki tarihlerde yapacağı reformların içeriklerine dair fikirlerini görmek mümkündür:

“Bir toplum, cinsinden yalnız birinin yeni gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplum yandan fazla kuvvetsizlik içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve medenileşmek isterse bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır. Bundan ötürü bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edinmeleri lâzımdır... Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti lâyıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu sebeple kadınlarımız da âlim ve teknik bilgi sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcı ve koruyucusu olacaklardır” (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 2006: C. 2, 85-86).

Adı geçen bu yeniliklerin uygulanabilmesi ve başarı elde edilebilmesinin eğitim alanındaki değişimlere bağlı olduğu gerçeği, eğitimin yaygınlaşması ve değişmesi için kararlı ve hızlı adımların atılmasına neden olmuştur. Bu amaçla Atatürk döneminde başta eğitim ve öğretimin her alanı olmak üzere birçok alanda köklü değişikliklere gidilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan birçok reformun başında 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü gelmektedir. Bu yasayla medreseler kapatılmış, eğitim ve öğretim birleştirilerek tek sistem altında toplanmış, Latin harfleri kabul edilmiş ve kadınlarla erkeklere eğitimde eşit imkânlar sunulmuştur. Ayrıca, köye yönelik öğretmen yetiştirme eğitim politikalarının temel hedefleri durumuna getirilmiştir. (Kaplukan, 2012: 179)

Bunlara ek olarak, tekke ve zaviyelerin kapatılması 30 Kasım 1925'de çıkarılan bu konudaki bir yasa ile hukuksal bir yapıya oturtulmuş, 1925 yılında Kıyafet Kanunu ve 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanununun kabul edilmesiyle birlikte kadınların yasal statüsü değişmiş, hem aile içinde hem de bir birey olarak kadınlara eşit haklar tanınmıştır. Türk kadınına yıllar öncesinde kaybettiği hakların geri verilmesinin temelini oluşturmuş, artık kadın güçlenmeye, kişiliğini bulmaya başlamış ve erkeğin yanında sosyal faaliyetlere katılmaya hazır hale gelmiştir. Daha sonra da Türk kadınlarına 1930'da yerel, 1934'de genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınmış, böylece aşama aşama diğer haklarına kavuşmuştur (Tekin, 2010: 89).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Atatürk, yurt gezilerine çıkarak halka Cumhuriyetin ana ilkelerini anlatmaya başlamıştır. Yeni kurulan devletin millî bir devlet olduğunu, bu devletin çağdaş, demokratik, laik, hukuk devleti olduğunu anlatmaya

ve halka bu görüşleri benimsetmeye çalışmıştır. Bu çalışmalar gerçekleştirilirken yapılan yeniliklerin daha iyi anlaşılması, halka daha iyi öğretilmesi için halkın eğitiminde etkin rol oynayacak modern kurum ve kuruluşların kurulması için gerekli çalışmaları da yapmıştır. Bu amaçla çalışmalar yapan ve tarihte çok önemli bir yer teşkil eden kurumların başında Halkevleri gelmektedir.

Halkevleri Dönemi ve Yapılan Çalışmalar:

Eğitimde yapılan reformların ülkedeki okuryazarlık oranlarının yükselmesine, hatta ekonominin düzelmesine etkisinin olması beklenmekteydi. Fakat bu gelişmelerin yeterli olmayacağı, halkı aynı zamanda kadın-erkek, zengin-fakir ayırt etmeden kültürel, toplumsal ve güzel sanatlar alanlarında da geliştirmek, ulusal değerleri çağdaş yöntemlerle işleyip zenginleştirmek, Atatürk devrim ve ilkelerini yaymak ve kökleştirmek amacıyla örgün eğitim dışında da eğitime devam etmek amacıyla Türkiye’de yaygın eğitimin ilk uygulaması olan Türk Ocakları ve Öğretmen birliklerini de içinde toplayan “Halkevleri” açılmıştır (Kaplan 1973: 23; Gediklioğlu, 1991: 11-15).

Halkevleri, 19 Şubat 1932’de Türk İnkılaplarının temellendirilmesi, Misak-ı Milli sınırları içinde Türk toplumunun gelişip güçlenmesi, hızla çağdaş uygarlık düzeyine yükselmesi amacıyla kurulmuştur. Yurt çapında başlatılan, “boş zamanları sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlayan bir ortam içerisinden geçirecek ve yararlı davranışlarla değerlendirecek” yaygın eğitim modeli (Kaplan 1973: 23; Yılmaz ve Akhan 2011: 60) olan halkevleri aracılığıyla ülke genelinde sosyo-kültürel gelişmenin hızlandırılması sağlanmış, halkı ortaçağ karanlığından kurtarmak amaçlanmış, cahilliğe karşı büyük bir savaş açılmıştır (Çeçen, 1974: 89-91). 1932’den önce yapılan çalışmalar bünyesinde yurtdışındaki uygulamalar incelenmiş, karşılaştırılmalar yapılmış ve bu bilgiler yurda uyarlanarak Halkevleri bünyesinde yapılacak çalışmalar derinleştirilmiştir (Zübeyr 1931).

Halkevleri, halkçılık politikasının somut bir denemesi olarak ortaya çıkmıştır (Çeçen, 1974: 89). Kent kent organize olarak Cumhuriyet devrimlerinin eğitim ve kültür açığını ülkede örmüşler ve bu devrimlerin teoriden pratiğe dönüştürülmesinde önemli bir rol oynamışlardır (Başgöz 1995: 198). Cumhuriyetin laik karakteri başta olmak üzere, rejimin siyasi dayanağı, Halkevlerinde titizlikle işlenmiştir. Fakat Cumhuriyet idaresi ile siyasi meselelerde çatışan fikirlerin halkevleri çatısı altında yer almamasına daima dikkat edilmiştir (Yılmaz ve Akhan 2011: 61).

Bu önemli yaygın eğitim kurumları, 19 Şubat 1932 tarihinde 14 vilayette (Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul, Adana) (Öztürkmen, 2009: 73-74; Malkoç, 2010: 6), 9 farklı alanda çalışan kolu ile inkılapları halka anlatmaya çalışmıştır. 24 Haziran 1932’de açılanlarla sayıları ilk yıl içinde 34’e ulaşmıştır. Halkevlerinin kurumsal yapısı, prensipleri ve etkinlikleri 1932 Halkevleri Talimatnamesi, 1938 Halkevleri

Öğreneği ve 1940 Halkevleri Çalışma Talimatnamesiyle belirlenmiştir (Öztürkmen, 2009: 72-73; Malkoç, 2010: 6).

“Halkevleri, dil ve yazı devrimi ile Mustafa Kemal’in deyişiyle, temeli “kültür” olan Cumhuriyet ideolojisinin ete kemiğe bürünmesi ve kurumlaşması ülküsünün bilinçlere işlenmesini sağlamıştır” (Yılmaz ve Akhan 2011: 60). Temel hedefi “eğitim” olarak belirlenen Halkevlerinin dokuz şubesi bulunmaktadır: “Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, İctimai Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi, Köycülük Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi” (Erkan 1975: 44; Öztürkmen 2009: 78; Erkan 1975: 44). Halkevlerinin çalışma sistemi içinde adı geçen bu şubelerin görevleri belirlenmiş ve yapılacak çalışmalar bu belirlenen görevler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Toksoy 2007: 50-60; Çeçen 2000: 134-135). Bu görevlerin bazıları Yılmaz ve Akhan tarafından kısaca şu şekilde dile getirilmiştir:

“... buldukları çevre halkını dil ve edebiyat, güzel sanatlar alanında eğitmeyi, temsil şubesiyle fikirleri, sporla bedeni, sosyal yardımla duyguları eğitmeyi, kütüphane ve yayın şubesiyle eğitilen beyinleri beslemeyi, köycülük şubesiyle köylüyü eğitmeyi, tarih ve müze koluyla da geçmişi öğretmeyi hedeflemişlerdir” (2011: 63).

İstatistiklere ve rakamlara bakıldığında amaçlanan ülküler doğrultusunda çok sayıda etkinliğin, aktivitenin gerçekleştirildiği görülmektedir. Gönüllülüğün esas olduğu, öğretmenlerin ücretsiz eğitim verdiği Halkevlerinde yıllar içerisinde öncelikle üye sayıları artmış, daha sonra başta resim ve fotoğraf olmak üzere çeşitli sergiler, okuma-yazma ve dikiş-nakış kursları, müzik-dans gösterileri, orkestra ve koro organizasyonları ile spor etkinlikleri gerçekleştirilmiştir:

“1935’te 103 Halkevinin 55.000 üyesi bulunurken, 1938’de Halkevlerinin üye sayısı 100.000’i aşmıştı. Aynı yıl içinde 3056 konferans, 1164 konser, 1549 temsil verilmiş; 179 sergi açılmıştı. Bunlardan 6.642.000 vatandaş yararlanmıştı. 1942’de bu katılım 50 milyona ulaşmıştı. On yılda 25.000’in üstünde konferans, 15.000 temsil, 4.000 ders-kurs verilmiş; 420.000 kitaba ulaşılmış ve 1.300 sergi düzenlenmiştir” (Malkoç, 2010:8).

Tüm bu şubeler içinde halkı doğrudan eğitmeyi amaçlayan, öncelikle bireysel gibi görünse de, uzun vadede toplumsal geri dönüşü sağlamak, okuma çağını geçirmiş bireyleri geç de olsa bir meslek sahibi yaparak yeniden kazanmak amacıyla açılan ve ön planda olan Halkevi şubesi “Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi”dir. “Türkçe okuyup yazma, fizik-kimya, meslek ve sanat, güzel sanatlar, yabancı dil, orta dereceli okulların öğrencilerine bütünleme kursları” bu şube bünyesinde açılan kurslardan bazılarıdır. Halkevlerinin aktif olduğu yıllar içinde 40 farklı alanda kurs açılmış, kurslara bu kurslara sekiz yılda 34672 kişi katılmıştır (Ergun, 1997: 205). “CHP Halkevleri ve Halkodaları’nın 1940 Çalışmaları” başlıklı raporda yukarıda

bahsi geçen kurslar “Pratik hayat sahasına giren kurslar” ve “Güzel sanatlar bahsine giren kurslar” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu sınıflamaya göre:

“Pratik hayat sahasına giren kurslar: Biçki, dikiş, nakış, ütü, kola, şapkacılık, çiçekçilik, daktilo-steno, hastabakıcılık, havacılık, zehirli gazlardan korunma, sağlık korucusu yetiştirme, köy muhtarlarını yetiştirme, muhasebe, motorculuk, şöforlük, elektrikçilik, dokumacılık, marangozluk, bağcılık, ağaç yetiştirme, arıcılık...dır. Bundan başka ilk ve orta okul talebelerinden ikmale kalanları yetiştirmek gibi tedrisata yardımcı faaliyetler de vardır.

Güzel sanatlar bahsine gelince: Halkevlerimiz bu sahada da kendi atölye ve dersanelerinde çeşitli musiki kursları ve dersleri göstermekte ve resim-fotoğrafçılık kursları açmaktadır” (1941: 64).

Halkevinde verilen kursların 1940 yılı istatistikleri ise şöyledir:

Tablo 1. Halkevinde verilen kursların 1940 yılı istatistikleri (CHP, 1943:16).

Kurslar	Devre Sayısı	Müdavimler
Türkçe	158	11430
Yabancı Diller	39	2674
Biçki Dikiş	18	910
Müzik	36	1670

Halkevleri Döneminde SINGER¹ ve Ücretsiz Biçki-Dikiş Kursları:

Halkevlerinin işleyişinde, yönetiminde aktif bir rol alamayan kadınların² katılımının en çok sağlandığı alanlar genellikle “pratik hayat sahasına giren kurslar” olmuştur.

Halkevleri döneminde açılan ve en fazla rağbeti gören kursların başında biçki-dikiş kursları gelmektedir. Bu kurslar çoğunlukla SINGER markası tarafından düzenlenmiştir. SINGER’in belki de daha çok satış yapabilmek adına belirlediği

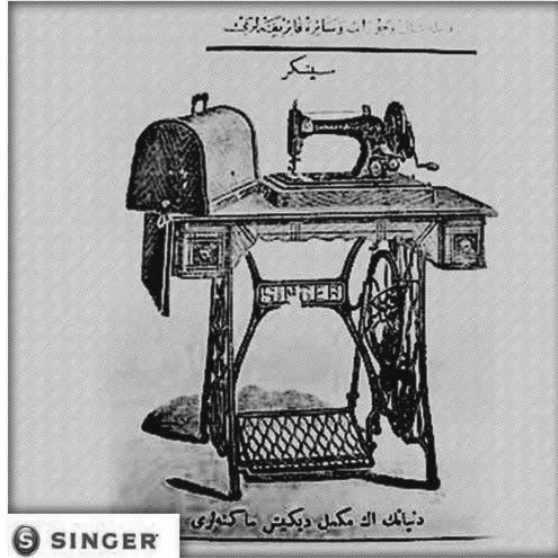
1 SINGER dikiş makinesi ile tarihi bilgilere ve görsellere SINGER’in resmi internet sitesinden ulaşılmıştır. Daha detaylı bilgi elde etmek amacıyla bkz. <https://www.singer.com.tr/tr>

2 Halkevleri döneminde cinsiyet ayrımı yapılmıyor gibi görünse de, kadınların toplumsal statüsünü belirleyen cümleler 1935 tarihli Halkevleri Öğreneği’nde karşımıza çıkmaktadır. Halkevleri toplantıları ile ilgili bilgiler verilirken bu toplantılara gürültü yapacak, ortamı bozacak çocukların getirilmemesi konusunda uyarı cümleleri bulunmaktadır. Doğal olarak bu durumdan en çok etkilenecek olan kadınlar olmuştur. Geleneksel yapılanma sonucunda bu toplantılara katılacak olan erkekler, evde çocuklarıyla kalmak durumunda olanlar da kadınlar olacaktır (Konuyla ilgili daha detaylı bir okuma için bkz. Öztürkmen, 2009: 76).

“eğitim” vizyonu üzerine kurulu yapılması ile Halkevlerinin “eğitim” amaçları örtüşmüş ve o yıllar içinde çok sayıda kadına ücretsiz biçki-dikiş eğitimi verilmiştir.

Kadınların hayatında bu kadar önemli ve köklü değişiklik yaşanmasına yardımcı olan SINGER dikiş makinelerinin ilki “Standard 1” olarak adlandırılmış ve 1850 yılında Isaac Merritt SINGER tarafından eşinin daha rahat bir şekilde dikiş dikebilmesi için üretilmiştir. SINGER dikiş makineleri, başlangıçta yalnızca bir kadının hayatını kolaylaştırmak amacıyla üretilse de, uzun vadede dünya üzerindeki birçok kadının hayatını değiştirmesine vesile olmuştur.

SINGER markasının tarihçesine bakıldığında, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Rusya’da, Amerika’da ve Avrupa’nın birçok ülkesinde çok sayıda satış yapılarak bayilikler açıldığı ve SINGER’in bir dünya markası haline geldiği görülmektedir. SINGER’in Türkiye’ye girişi 1886 yılıdır ve ilk defa İstanbul ve İzmir illerinde satılmaya başlanmıştır. Meşrutiyet’in ilanı üzerine SINGER, Türk tüketicisinin ruhuna da hitap etmek isteyerek “Hürriyet” adını verdiği modelini, sırf bu olayı kutlamak üzere üretmiştir. SINGER, Türkiye’deki ilk ilanını Servet-i Fünun gazetesine, “Sahib-i zeka olan her zat, SINGER makinelerinin mevcut bulunan dikiş makinelerinin en âlâsı olduğunu bilir” sloganını kullanarak vermiştir.

Fotoğraf 1. SINGER’in Servet-i Fünun Gazetesi’nde verdiği ilk ilanı

19. yüzyılın başlarından itibaren Türkiye’de kendine sağlam bir yer edinen SINGER, o dönemde kadınların çeyizlerinin olmazsa olmazı sayılmaktaydı. Ev-

lenme çağına gelmiş genç kızların mutlaka dikiş dikmesi gerektiği inancıyla çeyiz hazırlama sürecinde her kadının bir dikiş makinesi, hatta “SINGER’i” olması gerekliliği yazılı olmayan kurallardan (Bilgin ve Kasapoğlu ile görüşme notları, 2008-2009). 1930’lardan itibaren eğitim amaçlı açılan ücretsiz dikiş kursları ile Halkevlerinin eğitim amaçları örtüştüğünden o tarihlerde ortak çalışmaların yapıldığı ve çok sayıda kadının bu kurslara katılarak kendilerini bu alanda eğittikleri görülmektedir.

SINGER’in kurumsal amaçlarına ve vizyonuna bakıldığında, hem tarihte hem de günümüzde olmak üzere “eğitim”e çok önem verildiği, bu yüzden insan odaklı, üretime dayalı projelere imza attıkları görülmektedir. 1930’lu yıllardan itibaren verilen bu kurslar sonucunda katılımcı kadınlara diplomalar verilmiş, kurs boyunca üretilen eserler kurs sonunda sergiler düzenlenerek daha fazla katılımcıya ulaşılmaya çalışılmıştır.

Fotoğraf 2. Türk Kadınları Bıçkı Yurdu San'at Diploması Örneği

Ayrıca, bu kurslar ve sergiler sırasında katılımcılar ve eserleri fotoğraflanarak yapılan çalışmalar belgelenmeye çalışılmıştır. İl ve ilçe bazında yapılan tüm bu çalışmalar ve görsel belgeleri yıllık raporlarda ve Halkevleri döneminin en önemli uygulamalarından biri olan Halkevleri Dergilerinde yayınlanmışlardır. Bu yayınlar, kurs ve sergi gibi faaliyetlerin il ve ülke bazında duyurulmasını sağlayan önemli kaynaklar haline gelmişlerdir.

Halkevlerinde Kurslar : Biçki-Dikiş, Çiçekçilik, Şapkacılık Kurslarından ve Kurslara ait sergilerden bir görünüş

Fotoğraf 3. SINGER'in Halkevleri'nde ücretsiz açtığı biçki-dikiş, çiçekçilik, şapkacılık kurslarına ait bir fotoğraf (CHP, 1941: 67).

Bu kurslara katılan kadınlar boş zamanlarını değerlendirirken evden dışarı çıkma şansı elde ederek sosyalleşmekte, evde ev halkının ihtiyaçlarını dikerek ev ekonomisine katkıda bulunmakta, hatta dışarıya da dikiş dikerek kendilerine ek gelir sağlamaktadırlar (Fatma Kasapoğlu ve Sevim Bilgin ile yapılan görüşme notları, 2008-2009).

Araştırmacının babaannesi Fatma Kasapoğlu (1928-2008) ile yaptığı görüşmeler sırasında, kendisinin de bekârken katıldığı bu kursların kadınlar için çok önemli olduğunu, erkeklerin (babaların, ağabeylerin ya da eşlerin) bu kurslara katılan kadınlara genellikle karışmadıklarını, bundan dolayı kadınların kendilerini “işe yarar hissederek mutlu olduklarını” dile getirmiştir. O dönemde çekilen fotoğraflarını araştırmacı ile gururla paylaşması ve anılarını uzun uzun anlatması ile bu dönemin gerçekten Fatma Kasapoğlu için çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Bu araştırma konusunun ortaya çıkışı da bu sohbetlere dayanmaktadır.

Fotoğraf 4, 5, 6,7. Fatma Kasapoğlu'nun katıldığı Halkevleri dikiş kursu sergi fotoğrafları (Sungurlu-Çorum, 1948)

1932 yılında açılan Halkevleri amaçları doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüş ve birçok eğitime, faaliyete, uygulamaya ev sahipliği yapmıştır. Siyasi sebeplerden dolayı 1950 yılında kapatılan Halkevleri ile tarihte “Halkevleri Dönemi” olarak anılacak bu önemli süreç sona ermiştir.

Halkevlerinin kapatılmasından sonra Halkevlerinin üstelendiği eğitim görevi 1933 yılında yürürlüğe giren 2287 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü ve Görevleri ile ilgili Kanunla Halkevlerinin yürüttüğü etkinlikler İlköğretim Genel Müdürlüğüne devredilmiştir (Türkoğlu ve Uça, 2011:54). “... bu konuda düzenlemelerin Amerika'dan gelen tanınmış eğitimcilerden Watson Dickerman başkanlığında MEB uzmanlarından oluşan bir heyet tarafından yürütülmesine karar verilmiştir” (Malkoç, 2010:12; Erkan, 1975: 44-45).

“Kamu eğitimi” olarak da karşılık bulan yaygın eğitim fikri Danimarka'da N. F. Grundtving (1783-1872) tarafından ortaya atılmış ve fazlasıyla ilgi görmüştür (Zübeyr, 1931: 7-12). Avrupa'da ve Amerika'da devlet tarafından “kamu eğitim okulları” açılmış ve bu okullarda çok sayıda halk eğitim kursları düzenlenmiştir. Bu programların amaçları; “a. Kişiyi genel kültür vermek; b. Mesleğinde ilerletecek bilgi vermek; c. Milli kültür vermek; d. Vatandaşlık eğitimini geliştirmek ve e. Okuma alışkanlığını geliştirmek” olarak belirlenmiştir (Öztürk, 1949: 26). Daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda “halk eğitimi” konusunda UNESCO'nun ba-

kiş açısının da göz önünde bulundurulduğu ve 1951 yılında yayınlanan raporda belirtilen maddelerin de uygulamaya konulduğu görülmüştür (Dönmezer, 1957: 6-8). Ayrıca, “Halk eğitimi”nin anlamı ve önemi hakkında yapılan yayınlar Türkçeye çevrilmiş daha fazla kişinin bu konuda bilgilenmesi için çalışmalar yapılmıştır (Lindeman, 1969).

Bu gelişmeler sonucunda daha önce Halkevleri bünyesinde yapılan çalışmalar ve düzenlenen kurslar sonraki yıllarda benzer şekillerde illerde ve ilçelerde Halk Eğitim Merkezleri tarafından verilmeye başlanmıştır. SINGER ücretsiz dikiş kurslarına bu süreçte de devam etmiş ve çok sayıda kadına yardımcı olmuştur. Araştırmacının anneannesi Sevim Bilgin’in katıldığı dikiş kursları da bu döneme denk gelmektedir. O dönemde katıldığı kurslarda kendine diktiği geleneksel tarzdaki giysi ile fotoğraf çektiren “gururlu ve mutlu” Sevim Bilgin’in bir başka fotoğrafında katıldığı kursun öğretmeniyle bahçede çektiği fotoğraf bulunmaktadır. Bu dönemde kurs esnasında çekilen bir fotoğrafı olmasa da Sevim Bilgin de Fatma Kasapoğlu’nun kadınlar ve bu kursların onlar üzerindeki etkilerine dair söylediklerine çok benzer cümleler kurmuştur.

Fotoğraf 8. Sevim Bilgin’in geleneksel tarzda dikiş kursunda kendi diktiği giysisi (Bozüyük-Bilecik 1956)

Fotoğraf 9. Sevim Bilgin'in dikiş öğretmeni ve küçük kızı Sevil Bilgin ile fotoğrafı (Hekimhan-Malatya, 1962)

Yukarıda bahsi geçen fotoğrafta (bkz. Fotoğraf 10) Sevim Bilgin ile birlikte duran küçük kız çocuğu da büyüyüp yıllar sonra annesi gibi Halk Eğitim Merkezi'nin açtığı dikiş kurslarına katılarak dikiş dikmeyi öğrenmiş ve ikinci kuşak olarak bu geleneği devam ettirmiştir. Burada üzerinde durulması gereken ayrıntı ise aynı aileye mensup iki farklı kuşaktan olan kadınların hayatlarında dikişin kapladığı farklı yerlerdir. Fatma Kasapoğlu'nun Halkevleri Döneminde, Sevim Bilgin'in Halk Eğitim Merkezi döneminde katıldığı kurslarda dikiş öğrenmek ve bunu aile yararı için bir şekilde hayata uyarlamak ana amaçken, Sevil Bilgin'in katıldığı kurslarda öğrendiği dikiş onun hobisi halini almıştır. O dönemki toplumsal gerekliliklerden ötürü dikiş kursları ailenin büyük nesil temsilcileri için sosyalleşme, kendini ifade etme, üretme, ev ekonomisine katkıda bulunma gibi çok fazla alt işlev barındırırken, üniversite mezunu, bir meslek sahibi emekli öğretmen olan genç nesil temsilcisi için sadece yeni bir şey öğrenme ve boş zaman değerlendirme işlevini üstlenmiştir. Bu da tarihsel süreçte kadının toplumdaki yerini, kazandığı hakları, sosyal hayatta her alanda yer alabildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Fotoğraf 10. Sevil Bilgin Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nde dikiş kursunda (İstanbul, 2000)

Sonuç:

17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaşanan reformların ve gelişmelerin etkileri Osmanlı aydınlarını da etkilemiş, benzer değişikliklerin ülkede özellikle eğitim ve hukuk alanlarında yapılması gerekliliği hissedilmiştir. Meşrutiyet ve Tanzimat Fermanı ile ilk adımlar atılsa da, Osmanlı Döneminde kadın ikinci planda kalmış, erkeklerle aynı haklara sahip olabilmesi için uzun yıllar geçmesi gerekmiştir. Türk kadınının bu süreçte sahip olamadığı hak ve özgürlükler Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk tarafından uygulanan reform ve devrimlerle hayata geçmiş, aşama aşama kadınlar birçok hakka sahip olmuşlardır. Bu sayede kadınların evlerinden kamusal alana çıkış süreçleri de başlamıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk yılları birçok anlamda içinde sıkıntıları barındıran yıllar olmuştur. Uzun yıllar süren savaşlar sonucunda yaşanan can ve toprak kayıpları ile halk zor günler geçirmiş, her alanda desteğe ihtiyaç duymuştur. Bu gereksinimleri hisseden Atatürk ve çalışma arkadaşları tarafından önceliğin özellikle eğitime verilmesi kararlaştırılmış ve bu yönde çalışmalara hız verilmiştir. Bu dönemlerde açılan ve yaygın eğitimin ilk adımları olarak görülen Halkevleri bünyesindeki şubelerde çok sayıda kurslar ve eğitimler düzenlenmiştir. Bu kurslar aracılığıyla halkın okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi, güzel sanatlar, spor alanlarında da halkın geliştirilmesi, meslek kurslarının açılması ve uzun vadede de ekonominin kalkınmasına katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

19. yüzyılın sonlarına doğru dünya çapında yaygınlaşan ve ülkemizde de kendine önemli bir yer edinen SINGER dikiş makineleri markası tarafından düzen-

lenen ücretsiz dikiş kursları Halkevleri bünyesinde verilmiştir. Bu kurslara katılan kadınlar evden dışarı çıkma şansı elde ederek sosyalleşmiş, evde ev halkının ihtiyaçlarını dikerek ev ekonomisine katkıda bulunmuş, hatta dışarıya da dikiş dikerek kendilerine ek gelir sağlamışlardır.

Halkevlerinin siyasi sebeplerle kapatılmasından sonra Halkevleri bünyesinde verilen kurslar ve eğitimler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Halk Eğitim Merkezleri'ne devredilmiştir. Günümüzde de aynı kurslar ve eğitimler devam etmektedir. Aynı aileden iki farklı kuşağı temsil eden kadınlardan Fatma Kasapoğlu (1928-2009), Sevim Bilgin (1935-2012) ve Sevil Bilgin (1960) örnekleri üzerinden SINGER'in düzenlediği dikiş kursları ve bu kursların kadınların hayatlarını farklı dönemlerde farklı şekillerde etkilediği, kaynak kişilerle yapılan görüşmelere ve fotoğraflara dayanarak irdelenmeye çalışılmıştır.

SINGER'in düzenlediği ücretsiz dikiş kursları sayesinde kadının kamusal alana çıkmasının, aslında sonunda yine eve girmesini gerektirecek bir sebeple gerçekleşiyor olması, kadın üzerindeki toplumsal beklentiyi yansıtması açısından önemlidir. Kadının herkes tarafından kabul gören bir sebepten dolayı dışarı çıkması uygun görülmemekte, fakat sonunda yine üretecekse de evinde üretmesi beklenmektedir. Özgürlük sınırlarının toplum tarafından çizildiği kadınların bu kadarına bile muhtaç olmaları ve bu durumu kabullenmek zorunda kalmaları ise tartışılması ve daha derinlemesine araştırılması gereken başka bir durumdur. Kuşaklar arasında dikiş kurslarına yüklenen anlamın, yıllar içerisinde kadının kendine kattığı özellikler, hayattaki duruşunun değişmesi ile toplumda kadının elde ettiği hak ve özgürlüklerin etkisiyle oldukça farklılaştığı görülmüştür. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler ve eldeki fotoğraflardan incelenmesi sonucunda, daha eski tarihlerde kadının hayatında çok daha ön planda olan, birçok ihtiyaca yanıt veren, çok işlevli bu kursların, zamanla kadının hayatındaki bu önemi yitirdiği ve hobi aşamasına geldiği gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Altınbaş, Odyakmaz Zehra (1989). Anayasalarımızda Kadın Hakları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: V, sayı:14.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (2006). CİLT I-III, (Açıklamalı Dizin İle), 5. Baskı, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları:1, Ankara.
- Başgöz, İlhan (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Mustafa Kemal*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- CHP (1941). *Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları*, Zerbamat Basımevi, Ankara.
- CHP (1943). *Halkevleri ve Halkodaları'nın 1942 Çalışmaları*, Ankara Basım ve Cildevi, Ankara.
- Çeçen, Anıl (1974). *Halkevleri, Atatürk ve Halk Evleri*, TTK Yayınları, Ankara.
- Çeçen, Anıl (2000). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul.
- Dönmezer, Hayreddin (1957). *Halk Eğitimi Problemi VI. Maarif Şurasına Takdim Edilen Rapor*, İstanbul Halk Eğitimi Derneği Yayınları, Sayı:1, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul.

- Dulum, Sibel (2006). *Osmanlı Devletinde Kadının Eğitimi, Statüsü ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Ergun, Mustafa (1997). *Mustafa Kemal Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Erkan, Halil (1975). *Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması El Kitabı*, Gürpınar Matbaası, Adana.
- Gediklioğlu, Ş. (1991). *Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime*, Kadıoğlu Matbaası, Ankara.
- Kaplan, Kadri (1973). Türk Kültürü, Halkın ve Gençliğin Ulusal ve Çağdaş Eğitimi ve Halkevleri, *Halkevleri Dergisi*, S. 79.
- Kapluhan, Erol (2012). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 26, İstanbul, ISSN:1303-2429.
- Lindeman, Eduard, C. (1969). Halk Eğitiminin Anlamı, (Çeviren: Celal Şentürk), Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Malkoç, Eminalp (2010). Bir Aydınlanma Projesi Halkevlerinin Tasfiye Süreci, *Türkoloji Kültürü*, Vol. 3, No. 6, ISSN: 1307-9476.
- Öztürk, Hüseyin (1949). Kamu Eğitimi, *Ülkü*, Seri 3/32.
- Öztürkmen, Arzu (2009). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekin, Saadet (2010). Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 29 Sayı: 47, DOI: 10.1501/Tarar_0000000457.
- Toksoy, Nurcan (2007). Halkevleri-Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak, Orion Yayınevi, Ankara.
- Tuncer, Hüner (1989). Türk Kadınının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bu Güncü Durumu, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: VI, sayı:16, s.164.
- Türkoğlu, Adil ve Uça, Sanem (2011). Türkiye’de Halk Eğitimi: Tarihsel Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (2).
- Yaraman, Ayşegül (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yılmaz, Durmuş ve Akhan, Nadire Emel (2011). İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri “Konya Halkevi Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 29.
- Zübeyr, Hamit (1931). Halk Terbiyesi (Ankara Ocak Binasında Verilen Konferanstır), Köy Hocası Matbaası, Ankara.
- <https://www.singer.com.tr/tr>

Sözlü Kaynaklar:

- Bilgin, Sevil (1960). Doğum yeri Sungurlu-Çorum olan emekli öğretmen ile 2008, 2009 ve 2017 yıllarında Ankara ve İstanbul’da yapılan çok sayıda görüşme notları. Derlemelerin ses kayıtları P.K.A. arşivindedir.
- Bilgin, Sevim (1935-2012). Doğum yeri Sungurlu-Çorum olan ev hanımı ile 2008 ve 2009 yıllarında Ankara’da yapılan çok sayıda görüşme notları. Derlemelerin ses kayıtları P.K.A. arşivindedir.
- Kasapoğlu, Fatma (1928-2008). Doğum yeri Sungurlu-Çorum olan ev hanımı ile 2007 ve 2008 yıllarında Ankara’da yapılan çok sayıda görüşme notları. Derlemelerin ses kayıtları P.K.A. arşivindedir.